

УДК 316.77+81.23

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.2.2/41>**Мельничук Я. Г.**

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Григораши Ю. В.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Ганцюк Т. Д.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ У КІНЕМАТОГРАФІІ (НА МАТЕРІАЛІ КІНОСТРІЧКИ «SPANGLISH»)

Комунікація є невід'ємним елементом сучасного життя, а швидкоплинні глобалізаційні процеси виводять її на новий міжкультурний рівень. Така міжкультурна комунікація передбачає взаємодію з представниками інших культур, де власне культура має значний вплив на манеру спілкування та взаємодії.

У роботі висвітлено особливості формування мовленнєвого етикету в різних культурах та відзначено, що мовленнєвий етикет є результатом століть вивчення та аналізу різноманітних методів спілкування представників окремих культур, і ці методи базуються на особливостях мови, релігії, традицій та історії цих культур. На основі цього визначено доцільність вивчення впливу культури на мовленнєвий етикет задля підвищення ефективності міжкультурної взаємодії.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей реалізації мовленнєвого етикету різних культур та його відображення у сучасному комунікативному медіапросторі на основі аналізу кінофільму «Spanglish» (2004 р.).

Порівняльний аналіз проявів національно-культурного впливу на мовленнєвий етикет та їх відображення у медіапросторі, зокрема, у кінофільмі «Spanglish», вказав на відмінності між культурними нормами Мексики (мексиканський мовленнєвий етикет) та США (американський мовленнєвий етикет). Зокрема, для здійснення аналізу мовленнєвого етикету цих двох культур, було взято за основу основні категорії мовленнєвого етикету, серед яких звертання, вітання, прохання, скарга, втішання тощо.

Проведений аналіз вказує на те, що національні та культурні відмінності безпосередньо впливають на стиль мовлення, експресивність, емоційність та невербальне спілкування, та підтверджує важливість вивчення впливу культури на мовленнєвий етикет для покращення міжкультурного спілкування.

Ключові слова: американський мовленнєвий етикет, мексиканський мовленнєвий етикет, міжкультурна комунікація, мовленнєвий етикет, національно-культурні чинники, стійкі мовні вислови.

Постановка проблеми. Комунікація є невід'ємним елементом сучасного життя, а швидкоплинні глобалізаційні процеси виводять її на новий міжкультурний рівень. Така міжкультурна комунікація передбачає взаємодію з представниками інших культур, де власне культура має значний вплив на манеру спілкування та взаємодії. Тож, для ефективною взаємодії з представниками інших культур важливо враховувати культурно-спричинені відмінності, зокрема, у цінностях, віруваннях, традиціях, патернах поведінки, мовленнєві особливості.

Важливо також враховувати, що впродовж століть людство вивчало та аналізувало різноманітні методи ведення діалогу та правила поведінки під час бесіди, а кожна культура впроваджувала свої правила, що ґрунтувалися на особливостях їхньої мови, релігії, ставлення до батьків і друзів, історії регіону та зв'язків з сусідніми країнами. Такі заходи дозволяли покращити процес комунікації та створити певну сталість в формуванні реплік, що в свою чергу призвело до розвитку суспільства аж до його теперішнього стану.

З часом правила утворили загальну збірку – етикет, який спочатку вивчали привілейовані вер-

стви населення, щоб показати своє відношення до вищого класу. Згодом знати правила етикету стало загальноприйнятим явищем в суспільстві, яке позиціонувало себе як розвинуте. Зараз теж існують згадані норми, хоча й дещо видозмінені через розвиток технологій та загальне покращення якості життя.

Зараз світова спільнота намагається стандартизувати певні правила етикету, зокрема мовленнєвого та сформувати їх однаковими для всіх культур. Проте ця ідея не може бути успішною через наявність великої кількості країн з різним рівнем прив'язаності та вірності своїй культурі, для яких така зміна стане складною для сприйняття. Тому потрібно вивчати вплив культури на мовленнєвий етикет задля кращого розуміння його проблеми в міжкультурній комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання мовленнєвого етикету в умовах сучасної комунікації зараз жваво обговорюється як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками. Особливості формування та дотримання мовленнєвого етикету стають предметом дослідження практиків та фахівців різних галузей, таких як соціальні комунікації, журналістика, психологія, лінгвістика, комунікативістика та мовознавство. Дослідженнями різноманітних аспектів мовленнєвого етикету займалися науковці О. Антоненко, К. Галаган, Н. Зайченко, М. Копчак, О. Паламарчук, О. Шумейко та інші. Проте питанням відображення у мовленнєвому етикеті національно-культурних особливостей, зокрема, у медіапросторі, приділено недостатньо уваги.

Постановка завдання. Мета дослідження – визначити особливості реалізації мовленнєвого етикету різних культур та його відображення у сучасному комунікативному медіапросторі на основі аналізу кінофільму «Spanglish» (2004 р.).

Виклад основного матеріалу. Гармонійне існування у суспільстві вимагає від індивіда дотримання правил поведінки – етикету. Як визначає енциклопедія сучасної України, етикет (франц. *étiquette* – ярлик, етикетка) – установлені правила ввічливості і норми поведінки в суспільстві чи в якому-небудь товаристві відповідно до певних обставин [2]. Мовленнєвий етикет є важливою складовою міжкультурної комунікації, а розуміння його особливостей сприятиме забезпечення взаєморозуміння та налагодженню ефективної комунікації між комунікантами.

Культура мови чи мовленнєвий етикет є важливим показником загальної культури особистості, а мирне і плідне співіснування у соціумі часто

передбачає поєднання невербальної та вербальної комунікації. Мовленнєвий етикет розглядають як синергетичну кластерну систему, де кожен кластер – це окрема комунікативно-семантична група на позначення тематично-комунікативної ситуації, зокрема базових фігур звертання, привітання та прощання, з відповідним лексико-семантичним ранжуванням одиниць мовленнєвого етикету, а також із характеристиками, властивими синергетичним системам: складністю, динамічністю, відкритістю, гнучкістю, нелінійністю, фрактальністю й здатністю до флуктуацій [4].

Щоб полегшити процес спілкування існують мовні формули – вироблені віками стереотипи ввічливості [7]. Для реалізації формул мовленнєвого етикету потрібні відомості про співрозмовників, які науковиця О. Шумейко називає «координатами». Мовленнєва ситуація відбувається за безпосередньої участі мовця – «я» та адресата-співрозмовника – «ти» (чи співрозмовників, адже їх може бути кілька: етикетна ситуація завжди діалогічна, бо передбачає спілкування навіть якщо її учасники (мовці) розділені часом чи простором). Дія здебільшого відбувається «тут» і «тепер» (якщо йдеться про усне спілкування) [8].

Відбором етикетних мовних формул у кожній ланці мовного контакту створюється та чи інша тональність спілкування, тобто така соціальна якість ситуації спілкування, яку можна визначити як ступінь дотримання етичних норм взаємодії комунікантів, як показник культурності, інтелігентності співрозмовників. Дослідниці З. Мацюк та Н. Станкевич виділяють п'ять видів тональностей спілкування, притаманних європейському культурному середовищу, серед яких виокремлюють високу, нейтральну, звичайну, фамільярну та вульгарну [5]. В той же час, дослідники О. Антоненко, Н. Зайченко та О. Паламарчук вказують на те, що мовленнєвий етикет вирізняється серед інших видів спілкування сукупністю певних ознак, а саме:

1) ситуативністю: певне ставлення мовця до співрозмовника виражається тільки в конкретній ситуації, тільки стосовно конкретного співрозмовника, в певний час і в певному місці;

2) регулятивністю: мовленнєвий етикет регулює відносини між людьми, які беруть участь у спілкуванні;

3) узгодженістю: мовленнєвий етикет передбачає, що етикетні норми виконуються узгоджено всіма учасниками спілкування, що в етикетній ситуації має відбуватися обмін етикетною інформацією;

4) наявністю комунікативної рамки: наявність обов'язкових елементів, які організують акт етикетного спілкування в тих чи інших ситуаціях [3].

Проте, варто розуміти, що окрім описаних загальних категорій мовленнєвого етикету, кожна окремо взята культура має свої особливості його вираження. Кількість країн у світі перевищує позначку в двісті й кожна з них має свою ідентичність, тож складно описати всі тонкощі їхньої самобутньої культури спілкування. Тому вважаємо за доцільне взяти до уваги фактор національно-культурного впливу на мовленнєвий етикет.

З метою аналізу проявів національно-культурного впливу на мовленнєвий етикет у комунікативному просторі та його відображення у медіапросторі, нами було обрано кінострічку «Spanglish» [10] та відображені у ній культури Мексики (мексиканський мовленнєвий етикет) та США (американський мовленнєвий етикет). Для здійснення аналізу мовленнєвого етикету цих двох культур, було взято за основу п'ятнадцять видів стійких мовних висловів, запропонованих Н. Полтавською та А. Колядою, серед яких: звертання, вітання, знайомство, запрошення, прохання, вибачення, згода, незгода, скарга, втішання, комплімент, несхвалення, побажання, вдячність, прощання [7]. Нижче розглянемо деякі із цих категорій.

Уже на етапі звертання, помітні деякі відмінності у американському та мексиканському мовленнєвих етикетах. Зокрема, у мексиканському комунікативному просторі вербальні звертання є коротшими і часто складаються тільки з імені.

Американський мовленнєвий етикет	Мексиканський мовленнєвий етикет
<i>Hey, Dad!</i>	<i>Cristina!</i>
<i>Hey, Mom.</i>	<i>Evelyn.</i>
<i>Arlene, what a surprise.</i>	

Вітання частіше є менш формальним у американському комунікативному просторі:

Американський мовленнєвий етикет	Мексиканський мовленнєвий етикет
<i>Yeah, hi.</i>	<i>Hello.</i>
<i>Morning, Flor. See you up there.</i>	<i>Good morning, Ms. Folsom.</i>
<i>Hi there.</i>	

Мовні вислови знайомства теж мають свої особливості. Так, американський мовленнєвий етикет передбачає менший рівень формальності, проте тактильний контакт, що може включати обійми та поцілунки, є менш поширеним, ніж у мексиканській культурі.

Американський мовленнєвий етикет	Мексиканський мовленнєвий етикет
<i>Flor, this is Georgie and this is John.</i>	<i>Flor Moreno.</i>
<i>John, this is Flor.</i>	<i>Hello, it is a pleasure to meet you, Ms. Folsom.</i>
<i>I'm Mike.</i>	
<i>How you doing? I'm John.</i>	
<i>I'm Deborah and this is my daughter, Bernice. Here's Georgie and my mother, Evelyn Wright.</i>	

Певні культурно-спричинені відмінності також можна відзначити у мовленнєвому етикеті щодо вираження прохань. Американський мовленнєвий етикет передбачає висловлення прохань переважно у формі запитальних речень із використанням низки допоміжних слів, часто це *could, would*. У той же час, у мексиканській культурі використовуються більш ввічливі форми виразу прохань і у проханнях частіше використовують формулювання зі словом *please*.

Американський мовленнєвий етикет	Мексиканський мовленнєвий етикет
<i>Flor, will you come with me, please? –</i>	<i>Just try it on.</i>
<i>So could you stop being so stark raving calm?</i>	<i>May I talk with you, please?</i>
<i>Would you please help me?</i>	<i>Can we have a table for two, please? –</i>
<i>Will you translate for me with her?</i>	<i>Is it okay if we don't leave right away, please?</i>
<i>Could you hold for one minute?</i>	
<i>Will you keep an eye on the kids?</i>	
<i>Would you be willing to hang out with me for a while?</i>	

Наступною категорією є вибачення. У американському комунікативному просторі після вибачення часто слідує коротке пояснення, за що саме вибачається мовець. У мексиканській культурі важливо саме виразити жаль, при цьому не обов'язково додавати пояснення до вибачень.

Американський мовленнєвий етикет	Мексиканський мовленнєвий етикет
<i>I'm sorry about the way the place looks.</i>	<i>Very sorry.</i>
<i>Sorry, I didn't even help you with the door.</i>	
<i>I really am sorry that this is happening.</i>	
<i>Sorry to call you so late.</i>	

Щодо вираження скарг героями кінострічки, бачимо, що в обидвох культурах тон

висловлювання може бути виразним та емоційним, однак, американський мовленнєвий етикет все ж передбачає дещо менше емоційне навантаження, ніж цього дозволяють мексиканські норми спілкування.

Американський мовленнєвий етикет	Мексиканський мовленнєвий етикет
<i>Flor, never do fetch to Chum! Never!</i>	<i>Did you give this money to my daughter?</i>
<i>Oh, my God. Don't do the calm thing.</i>	<i>No, that's not fair. You can't do this to me.</i>
<i>Just don't go there. Don't do that thing.</i>	<i>You ruined everything. This ruins my life! You've ruined everything!</i>
<i>Mom, it's not even noon.</i>	<i>I will never forgive you.</i>
<i>For Christ's sake, why are you screaming?</i>	<i>No, it'll never be all right.</i>
<i>Why won't she learn English?</i>	<i>You're wrong.</i>
<i>A whole daughter you've never mentioned?</i>	<i>I will never be able to forgive you!</i>
<i>When is anyone in this damn house, in this damn life gonna consider my feelings?</i>	<i>Not right now. I need some space.</i>
<i>What am I lately, a recycling bin?</i>	

Майже така ж така ж ситуація і із проявами втішання, що мають місце у кінострічці. Мексиканський мовленнєвий етикет у вираженні втішання передбачає більший рівень емоційної залученості мовців, що часто має тактильний супровід у вигляді обіймів або інших фізичних дотиків для вираження підтримки, у той час, у американському комунікативному середовищі підтримка також проявляється шляхом надання пропозицій щодо вирішення проблеми та часто мають місце поради.

Американський мовленнєвий етикет	Мексиканський мовленнєвий етикет
<i>Everything's okay.</i>	<i>No, please. Don't worry about it.</i>
<i>If you're nervous, take a walk.</i>	<i>You really don't have to pay me.</i>
<i>Don't worry.</i>	
<i>I understand how you feel.</i>	
<i>He'll be back.</i>	
<i>We're still gonna see each other at school.</i>	

Звернемо увагу на такий різновид мовних висловів, як компліменти. Манера формування компліментів є досить схожою в обидвох культурах, однак, якщо мовленнєвий етикет США, як однієї із низькоконтекстних культур, часто передбачає прямі та конкретні компліменти, то мовленнєвий етикет більш високої за контекстом мексиканської культури приділяє ввічливості більше уваги та обережніше відноситься до підбору слів

у висловлюваннях загалом та при висловлюванні компліментів зокрема.

Американський мовленнєвий етикет	Мексиканський мовленнєвий етикет
<i>You're gorgeous.</i>	<i>It's beautiful. It's fabulous.</i>
<i>My God. This is amazing!</i>	<i>Perfect.</i>
<i>Dad, this is so great.</i>	<i>Very perfect.</i>
<i>It's just you are drop-dead, crazy gorgeous.</i>	<i>Beautiful.</i>
<i>You are fantastic, Bernie.</i>	<i>You're great.</i>
<i>You are a beauty.</i>	

Розглянемо також мовні вислови вдячності. Американський мовленнєвий етикет пряме висловлювання вдячності, у той час як мексиканський мовленнєвий етикет зобов'язує мовця добирати більш ввічливі форми вираження вдячності та приділяти більше уваги словам та виразам, які власне і виражають вдячність.

Американський мовленнєвий етикет	Мексиканський мовленнєвий етикет
<i>Thank you.</i>	<i>Gracias.</i>
<i>Thank you, Mom.</i>	<i>Thank you so much. I'm thrilled to be here.</i>
<i>Thanks. Thanks a lot.</i>	<i>Thank you so much for this opportunity.</i>

Національно-культурні чинники визначають також підбір мовних засобів для вираження несхвалення. Хоча США є низькоконтекстною культурою із переважно прямим стилем спілкування у щоденній комунікації, американський мовленнєвий етикет передбачає саме непрямий негативний зворотній відгук. А на шкалі культур із прямим негативним відгуком та непрямим негативним відгуком США та Мексика знаходяться майже поруч [9], що і знаходить своє відображення у висловах героїв аналізованої нами кінострічки.

Американський мовленнєвий етикет	Мексиканський мовленнєвий етикет
<i>You work here and you don't speak any English at all?</i>	<i>Who do you think you are?</i>
<i>Not the best place to stand, fella.</i>	<i>Can't you see I'm with my daughter, for God's sake?</i>
<i>What're you doing? We're still moving.</i>	<i>No, don't translate asides.</i>
<i>So you gave away 20 % of the restaurant without even talking to me about it?</i>	
<i>Did you ask her if she could live in?</i>	
<i>You can't just take someone else's kid and then make them over.</i>	

Висновки із дослідження. Таким чином, провівши аналіз особливостей мовленнєвого етикету двох культур бачимо, що мовленнєвий етикет часто визначається національно-культурними чинниками, що і знаходить своє відображення у медіапросторі, зокрема, у кінофільмах. На прикладі аналізованого кінофільму «Spanglish» можемо помітити, що незважаючи на відмінності, спричинені культурними розбіжностями учасники комунікативного процесу змогли порозумітися та налагодити діалог, хоча й з певними труднощами. Найменше розбіжностей було в таких видах стійких мовних висловів як звертання, вітання, знайомство, запрошення, вибачення, згода, втішання, побажання, вдячність на прощання. Розбіжності сильно помітні при проханні – американський мовленнєвий етикет часто передбачає

використовують багато допоміжних слів, а для мексиканської культури допустимо ввічливо перейти до суті питання, додавши *please*. При незгоді мексиканці різкіші. Коли скаржаться американці стримують гнів, тоді як мексиканці часто більш емоційні. Мовне вираження компліментів у мексиканській культурі часто коротке та лаконічне, в той час як американський мовленнєвий етикет передбачає вираження захоплення за допомогою більшої кількості слів. Несхвалення в мексиканців категоричне і доволі грубе, а в американців воно скоріше як гостре зауваження.

Національні й культурні відмінності безпосередньо впливають на стиль мовлення, експресивність, емоційність, невербальне спілкування зокрема та на формування мовленнєвого етикету окремо взятої культури загалом.

Список літератури:

1. Галаган К. Український мовленнєвий етикет. *Всеукраїнська наукова конференція професорсько-викладацького складу і студентів ХДАДМ за підсумками роботи 2016/2017 навчального року: Збірник статей*. 17 травня 2017 р. Харків: ХДАДМ, 2017. С. 91-92. URL: <https://ksada.org/doc/confer-17-may-2017.pdf>
2. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-18042>
3. Зайченко Н. Ф., Паламарчук О. Л., Антоненко О. В. Чесько-український і українсько-чеський мовленнєвий етикет: зіставний аналіз. *Грааль науки: міжнародний науковий журнал*. К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2021. № 9. С. 277-287. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.22.10.2021.47>
4. Копчак М. М. Хаотизація та дисипація синергетичної системи мовленнєвого етикету у фактурі художнього текстовпростору. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Т. 32 (71). № 2. Ч. 1. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 121-127. URL: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.2-1/21>
5. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спрямування : Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Л., 2005. 245 с. URL: <https://cutt.ly/dw3niLKu>
6. Пащук Р. І., Васильєва Г. Й., Максименко О. В. Мовний етикет як вияв національної культури. *The World of Science and Innovation : Abstracts of the 4th International Scientific and Practical Conference*. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2020. Pp. 628-635. URL: <https://cutt.ly/Pw3QURCu>
7. Пославська Н., Коляда А. Формули мовленнєвого етикету в текстах українських народних казок. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка*. 2019. С. 69–82. URL: <https://doi.org/10.24919/2522-4557.2019.44.187338>
8. Шумейко О. А. Мовленнєвий етикет як складова естетичної культури особистості. *Modern science: innovations and prospects. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference*. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2022. Pp. 507-511. URL: <https://cutt.ly/8w3QFID4>
9. Meyer E. The Cultural Map. Decoding how people think, lead, and get things done across cultures. New York, 2015. 278 p.
10. Spanglish (2004) : Movie / directed by James L. Brooks; screenplay by James L. Brooks. 2004. URL: <https://www.imdb.com/title/tt0371246/>

Melnychuk Ya. H., Hryhorash Yu. V., Hantsiuk T. D. REFLECTION OF THE SPEECH ETIQUETTE NATIONAL AND CULTURAL SPECIFICITY IN CINEMATOGRAPHY (ON THE MATERIAL OF THE MOVIE “SPANGLISH”)

Communication is an integral element of modern life, and rapid globalization processes bring it to a new intercultural level. Such intercultural communication involves interactions with representatives of other cultures, where the culture itself has a significant influence on the communication and interaction manner.

This work highlights the peculiarities of the speech etiquette formation in different cultures and notes that speech etiquette is the result of centuries of study and analysis of various communication methods of individual cultures representatives. These methods are based on the peculiarities of language, religion, traditions and history of these cultures. Based on this, the expediency of studying the influence of culture on speech etiquette in order to increase the effectiveness of intercultural interaction is determined.

The purpose of the study is to determine the peculiarities of the different cultures' speech etiquette implementation and its reflection in the modern communicative media space based on the analysis of the film «Spanglish» (2004).

A comparative analysis of national and cultural influence on speech etiquette and its reflection in the media space, particularly in the movie "Spanglish", indicated differences between the cultural norms of Mexico (Mexican speech etiquette) and the United States (American speech etiquette). In particular, to analyze the speech etiquette of these two cultures, the main categories of speech etiquette were taken as a basis, including appeals, greetings, requests, complaints, consolations, etc.

The conducted analysis indicates that national and cultural differences directly affect speech style, expressiveness, emotionality and non-verbal communication, confirming the importance of studying the influence of culture on speech etiquette to improve intercultural communication.

Key words: American speech etiquette, intercultural communication, Mexican speech etiquette, national-cultural factors, speech etiquette, stable language expressions.